

a művésztelepre. Hogyan kérhetek volna pártfogást Horváth Kázmértól, a „telepatyá”-tól, ha nem készülnek el a képek? De hogy hová lettek, azt ma már senki se tudja...

Egy, Mohács városának kultúrtörténetét kronologikusan feldolgozó tanulmány¹⁵ szerzője 1981-ben a művésztelep 1932. évi kiállításával kapcsolatban csupán ennyit ír: „Szept. 11. Az elmúlt nyáron öt ifjú művész volt a művésztelep lakója. Kiállításon mutatják be eredményeiket. A névsorban egyetlen ismert névre sem bukkantam.”

Nem csoda, hiszen időközben a nőfestők asszonynevet viseltek és rajztanárként eltűntek a hétköznapi munkáiban. Írásomban – édesanyám, Petrich Kató hagyatéka nyomán – az ismeretlen festőművésznőknek próbáltam emléket állítani, azt remélve, hátha valahonnan egyszer talán előkerülnek a Mohács városa számára 1931-ben készült képek.

Petneki Katalin

Balla Pál, az 1956-os forradalom erdélyi származású mártírja

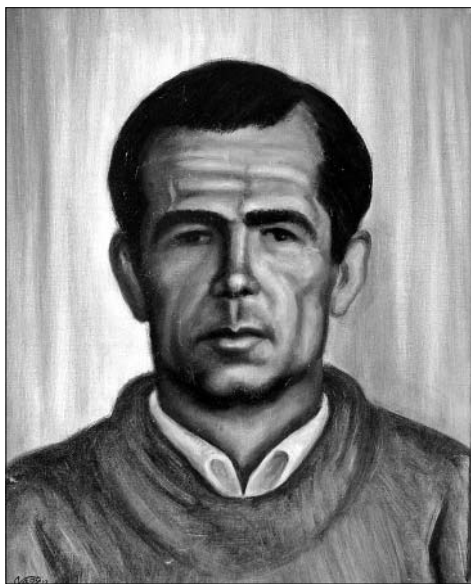
Az utóbbi évtizedekben az erdélyi magyarság 1956-os véráldozatának összegzéséről számos újságcikk, tanulmány és könyv született. Az írások egyik avatott tollú szerzője, Tófalvi Zoltán történész a mártírokat részletesen lajstromozva jutott el a végkövetkeztetésig: „A romániai magyarság számára nyújtva viszonyítva nagyobb véráldozattal fizetett az 1956-os forradalom eszméivel való teljes azonosulásért, mint Magyarország.”¹ A kutató publikációiban a Romániában elítélt áldozatok mellett a Magyarországon kivégzett nyolc erdélyi származású mártírt (Balla Pál [Arad, 1919. január 5.–Budapest, 1957. október 25.], Balogh László [Arad, 1925. június 9.–Budapest, 1958. április 22.], Berecz György [Kolozsvar, 1924. május 11.–Budapest, 1958. január 28.], Bokor János [Gyergyóújfalu, 1919. október 5.–Budapest, 1958. november 6.], Dudás József [Marosvásárhely, 1912. szeptember 22.–Budapest, 1957. január 19.], Preisz Zoltán [Marosvásárhely, 1925. szeptember 27.–Budapest, 1957. május 10.], Szabó János [Zaguzsén, 1897. november 17.–Budapest, 1957. január 19.], és névrokona: Szabó János [Szamosardó, 1928. július 1.–Budapest, 1960. március 2.]) is következetesen bemutatja. Figyelemre méltó a szerző felhívása: „A 301-es parcellában fel kellene tüntetni a születési helyet is, hogy a látogató pontosan érzékelje: csak egységes 1956-ról beszélhetünk!”² A tiszteletre méltó névsorból Dudás József és a Széna téri felkelők vezetője, a legendás „Szabó bácsi” közismertek, ugyanakkor a gyóni Biksza-ügyben halálraítélt Balla Pál – akit vérbosszúként időzítve a forradalom első évfordulóján végeztek ki – a kevésbé ismert 1956-os személyiségek közé tartozik.

Balla Pál Dabas város helytörténetének is számontartott alakja, életútját, áldozatát a *Települési Értéktár* is megőrökíti. A magyarság vértanúinak városában, Aradon született

15 Bojtár László: Mohács művelődéstörténetének krónikája a felszabadulásig. Kézirat, 1981. Mohácsi Jenő Könyvtár, Mohács. 205.

1 Tófalvi Zoltán: Gumibocskor. Magyar Idők – Lugas 2018. október 27. 11.

2 Tófalvi Zoltán: A Magyarországon kivégzett 1956-os erdélyi mártírok. Háromszék 2009. október 24. 8–9.

Balla Pál, Nagy László olajfestménye
(Valentyik Ferenc felvétele)

1919. január 5-én.³ Édesanyja Köpe Erzsébet, édesapja pedig úgyszintén Balla Pál, aki előbb hivatalsegédként, majd földművesként, napszámosként tartotta el a családot.⁴ Szüleitől az elemi iskola elvégzése után szakmát kapott útravalóul, kovácsnak, géplakatosnak tanították. Huszonegy évesen, 1940-ben költözött Magyarországra. Tanult szakmájában sikerült elhelyezkednie egy soroksári kisiparos műhelyében, ahol katonai bevonulásáig dolgozott. A háborúban hadifogságba esett, majd 1945 után hazatérve gyári munkás lett. Családot alapított, Bellik Friderikát vette feleségül és nőülése révén került a Pest megyei Gyón községbe.⁵ Az erdészetnél alkalmazták fakitermelőnek, havi 700–800 Ft keresettel. A helyi „szép korúak” emlékezete még őrzi ezt az időszakot, csendes, szorgalmas, igyekvő embernek ismerték meg őt. Nehezen, sokat nélkülözve éltek feleségével, de a Rákosi-korszakban szinte mindenkinek hasonló sors jutott Gyónon. Házasságuk gyermektelen maradt.⁶

Az 1956-os forradalom szikrája október 28-án ért a településre,⁷ az elégedetlen, élhetőbb világot

remélő, felbolydult tömeg eltávolította a település régi, padláslesöprő vezetőit. A hatalmat átvéve egyúttal 21 fős Nemzeti Bizottságot választottak és 17 fős Nemzetőrséget állítottak fel. Balla Pál a Nemzetőrség tagjaként vállalt szerepet a helyi eseményekben, mely jobbára a malom, a szőlők, a szeszfőzde és a Borforgalmi Vállalat fegyveres őrzését jelentette.

1956. november 4-én Gyón község határában is megjelentek a szovjet tankok. Bakonyi János, a helyi nemzetőrpáncsnok fehér zászlóval a kezében eléjük ment, és átadta nekik a birtokukban lévő fegyvereket.⁸ Megkezdődött a visszarendeződés. A rövid életű szabadság után az alkalmas, népszerű vezetők leváltását és a régi, népszerűtlen pártemberek mihamarabbi visszahelyezését elsősorban Biksza Miklós járási pártbizottsági titkár erőltette, aki a községházán, december 10-én megtartott témabeli egyeztetésre – saját beosztottjai óvatosságra intő tanácsai ellenére – diktátummal és fegyverrel érkezett. A hajthatatlan párttitkár végül menekülni kényszerült, de a felháborodott tömeg üldözőbe vette és meglincselte.

A megtorlás, a népítélet résztvevőinek felkutatása és elfogása azonnal megkezdődött, melyben a budapesti és a táborfalvai karhatalmi alakulatok mellett szovjet egység is részt vett. 1957. február 17-én, az MSZMP Pest Megyei Bizottságának ülésén Kádár János gyors és szigorú ítéletet sürgetett a Biksza-ügyben: „November 4-e után az országban meggyil-

3 Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon (1978–1991). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 41.

4 Az adatok forrása: Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV.2.b. Pest Megyei Bíróság iratai, büntető perek, 1950–1989. 154/1957. Balla Pál és társai ügye.

5 Az 1966. október 1-ig önálló helység ma Dabas város egyik településrésze.

6 Valentyik Ferenc: Balla Pál, 1956 erdélyi származású mártírja. Dabasi Újság 2020. október. 23–24.

7 Böőr László: Adatok az '56-os forradalom Pest megyei történetéhez. TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület, Budapest, 1997. 55.

8 Balázs Gábor–Borbély Rita Katalin–Kiss Anita (szerk.): 1956 Pest megyében. I. Pest Megyei Levéltár, Budapest, 2006. 100.

kolt legmagasabb pártfunkcionárius a Biksza elvtárs volt. Megmondom elvtársak, mikor én meghallottam ezt az ügyet, nagyon-nagyon mérges voltam. Én azt mondtam, hogy nem jól csinálták az elvtársak. Mi a törvényes rend hívei vagyunk. De ha nincs meg a tettes, ki kellett volna menni abba a községbe, ahol megölték a Bikszát és elővenni azt a Horthysta patkányt, azt a 10-et, amelyik ott a vezérkedést átvette és úgy ellátni a bajukat, hogy az életbe eszibe ne jusson a községben ilyet tenni.⁹ A háborús idők „tízlet egyért” megtorlási elvét idéző politikai megrendelésre a lázadó falut példátlanul súlyos ítéletekkel büntették. Az ügyben eljáró bíróságok öt halálos ítéletet hoztak, melyből négyet – Balla Pál, Harmincz István, Lakos János és D. Szabó Károly esetében – végre is hajtottak. A távollétében halálra ítélt Kövecses Ferenc Kanadába menekült.¹⁰ További 10 főt összesen 46 év börtönbüntetésre ítélték.¹¹

Balla Pál nem vett részt az egyeztetésen, a végzetes napon Biksza Miklós üldözésének végkifejletébe keveredett bele. Véletlenül, hiszen ha Biksza más útvonalon menekül, akkor nyilvánvalóan nem lett volna részese az eseményeknek. A községházától több száz méterre, a Vasút utcában, Kalicza Péter házával szemben, Szőke Sándor műhelyében tartózkodott, amikor eldördült a tanácskozásról menekülő Biksza első lövése üldözőinek visszariasztására. Kisetett az utcára, és már az udvaron hallotta a második lövést. Láttá az utcasarkon futva kanyarodó Bikszát, kezében a pisztollyal, majd az üldözőket. Visszament a kerékpárjáért és gyorsan felülve csatlakozott a falubeliekhez. A Kubik-tanyánál többekkel együtt érte utol a Harmincz Istvánt pisztollyal súlyosan megsebesítő Bikszát. Felindultságában elgáncsolta az ismét futásnak eredő párttitkárt és kétszer pofon ütötte, majd a helyszínre ismeretlen módon került kötéllel megpróbálta a lábát megkötözni, de a kötél elszakadt. Ezt követően az eszméletét vesztett Harmincz Istvánt a közeli házhoz vitte, hogy ápolni tudják.¹²

Már aznap este őrizetbe vették a szovjet alakulattal együtt kiszálló közeli táborfalvai laktanya karhatalmistaí. Vallatása a laktanyában, szovjet tiszték részvételével kezdődött el. December 12-én Budapestre szállították, ahol folytatódott a kihallgatás, továbbra is a szovjetek és a magyar fordító közreműködésével.¹³ A nyomozás befejezéséről a *Népszabadság* 1957. január 24-i száma adott hírt.¹⁴ Az első fokon eljáró Pest Megyei Bíróság Isztray József vezette népbírósági tanácsa 1957. március 8-án a per elsőrendű vádlottjaként szándékos emberölés vádjával hét év börtönre ítélte.¹⁵ A fellebbezések folytán másodfokon eljáró Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsa azonban a cselekmény jogi értékelését megváltoztatta: a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétellel elkövetett büntettnék és tettesi minőségben elköve-

*Balla Pál síremléke
a 301-es parcellában
(Valentyik Ferenc felvétele)*

9 Böör L. i. m. 59.

10 Takács Tibor: Emlékezeti aktus és történeti esemény. A Biksza-gyilkosság, 1956. Korall 2010. 41. sz. 139.

11 Balázs G.–Borbély R.–K. Kiss A. i. m. 101.

12 Valentyik Ferenc: Akikért a harang szól. Dabasi Újság 2012. október. 19.

13 Takács Tibor: A párttitkár halála. Jaffa Kiadó, Budapest, 2016. 84.

14 Elfogták a gyóni gyilkosokat. Népszabadság 1957. január 24. 6.

15 B. 154/1957/12. számú ítélet.

*Balla Pál utcanévtáblája Dabas-Gyónon
(Valentyik Ferenc felvétele)*

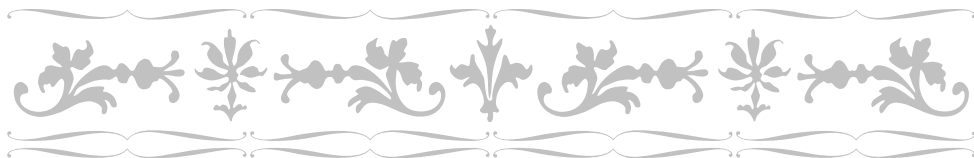

*Balla Pál és mártírtársai obeliszkje a gyóni
Kegyeleti parkban (Valentyik Ferenc felvétele)*

tett gyilkosság büntetvények minősítve a tényállást. A halálbüntetésre súlyosított ítéletet a forradalom első évfordulójának előestéjén, 1957. október 22-én hirdették ki.¹⁶ Ugyanezen a napon a Biksza-ügy másik szálán, Harmincz István és társai perében újabb két halálos ítélet született: Lakos János ítéletét 14 évről, Harmincz Istvánét pedig életfogytiglanról súlyosbították halálra.¹⁷ Borbély János, a hírhedt vérbíró a kegyelmi kérvényeknek még azon a napon útját állta: senkit nem javasolt kegyelemre. Az ítéletek végrehajtására október 25-én reggel 7 óra 15 perckor került sor a budapesti Kisfogház udvarán. Balla Pál szíve 9 perccel később szűnt meg dobogni.¹⁸

Balla Pál szorgalmas kétkezi munkásember volt, aki a szabadságért, az igazságosabb, demokratikusabb viláágért az életét adta. Családi gyökerei, szülőhelye, neveltetése alapján joggal büszkékké válik Erdélyben, és tartják számon síremlékét a Rákoskeresztúri Újköztemető 301. parcellájának 15. sorában. Nevét a forradalom számos mementója rögzíti országshoz, portréját Nagy László festette meg 2013-ban. Példája erősíti a nemzeti összetartozást, az elnyomó hatalommal szembeni helytállása nemzedékek sorának szolgálhat mintául. Dabas-Gyónon utcanév és a „gyóni srácok” közös obeliszkje őrzi az emlékét.

Valentyik Ferenc

¹⁶ Nbf. I. 5173/1957/21. számú ítélet.

¹⁷ Nbf. I. 5174/1957/27. számú ítélet.

¹⁸ Valentyik Ferenc: „Három halál”. Vérbosszú az első évfordulón. Dabasi Újság 2012. október. 18–19.